

ÇOCUĞA KÖTÜ MUAMELE

Bahar AKSOY¹

Vildan APAYDIN CIRIK²

Giriş

Tüm çocuklar, sağlıklı olarak hayatta kalma, biyo-psiko-sosyal gelişimlerini mümkün olabilecek en iyi şekilde tamamlama ve hiçbir kötü muamele türüne maruz kalmadan yaşayabilme hakkına sahiptirler (1,2). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) (ÇHS) çocuk hakları ile ilgili en kapsamlı sözleşmedir. ÇHS'ye göre 18 yaşını doldurmamış kişinin çocuk olduğu belirtilmekte ve onları ilgilendiren bütün faaliyetlerde ve kararlarda çocuğun en yüksek yararlılığı esas alınmaktadır (3,4). Akyüz (2000) ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması adlı kitabında ÇHS'nin amacını "*çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek ve onları her türlü ihmal, istismar ve kötü muamelelere karşı korumak*" olarak belirtmektedir (5).

Çocuğa yönelik kötü muamele; küresel açıdan yaygın olması ve yaşam boyu sürmesi nedeniyle, çocuk, aile ve toplum üzerinde yıkıcı etkilere sahiptir (6). Ancak önemli bir halk sağlığı sorunu olmasına rağmen, standart bir tanımlama ve sınıflandırma sistemi bulunmamaktadır (7-20).

¹ Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., baharaksoy6161@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, vildan.isil42@gmail.com

Sonuç

Çocuğa yönelik kötü muamele; boyutu, yaşam boyu sağlık ve gelişim üzerindeki olası etkileri göz önüne alındığında önemli bir çocuk sağlığı sorunudur. ÇKM'yi önlemeye yönelik girişimler olmasına rağmen her yıl yüz binlerce çocuk ve aile kötü muamele ile karşı karşıyadır. ÇKM, yalnızca çocuğu değil, ailesini ve toplumu da negatif olarak etkileyen sosyal bir salgındır (6). Bu salgının yaygınlığını azaltmak ve yaşam boyu süren olumsuz sonuçlarını önlemek için mevcut stratejiler arasında sivil toplum kuruluşları, dernekler, telefon yardım hatları, ÇKM'ye yönelik web siteleri ve eğitim programları yer almaktadır. Ne yazık ki, Türkiye ve diğer ülkelerdeki ÇKM ile ilgili oranlar göz önünde bulundurulduğunda, ÇKM'nin tanımlanmasında ve önlenmesinde yeni strateji ve girişimlere gereksinim olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. Hill Z, Kirkwood B, Edmond K. *Family and community practices that promote child survival, growth and development*. Geneva; 2004.
2. Hertzman C, Power C. Health and human development: understandings from life-course research. *Developmental Neuropsychology*. 2003;24(2-3): 719-744 <https://doi.org/10.1080/87565641.2003.9651917>
3. Şirin MC. Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış. *Çocuk ve Medeniyet*. 2019;4(8): 219-240. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57214/807917>
4. UNICEF. Çocuk haklarına dair sözleşme. (10/08/2022 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> adresinden ulaşılmıştır).
5. Akyüz E. *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: MEB; 2000.
6. Kosher H, Ben-Arieh A. Children's participation: A new role for children in the field of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*. 2020;110: 104429. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104429>
7. Child Maltreatment. (25/08/2022 tarihinde <https://apps.who.int/violence-info/child-maltreatment/> adresinden ulaşılmıştır).
8. CDC. *Understanding Child Maltreatment 2014*. (10/08/2022 tarihinde <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/cm-factsheet--2013.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
9. Law P. *Child Abuse Prevention, Adoption, and Family Services Act of 1988*. (10/08/2022 tarihinde <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/child-abuse-prevention-adoption-and-family-services-act-1988> adresinden ulaşılmıştır).
10. Flynn BC. The invisible bruise: Complexities of protecting children from emotional abuse and psychological maltreatment. *Inquiries Journal*. 2012;4(05). <http://www.inquiriesjournal.com/articles/642/the-invisible-bruise-complexities-of-protecting-children-from-emotional-abuse-and-psychological-maltreatment>
11. Slep AMS, Heyman RE, Malik J. Child maltreatment: Definitions, prevalence, and implications for diagnosis. In Foran HM, Beach S, Slep AMS, Heyman RE, Wamboldt M (Eds.), *Family problems and family violence: Reliable assessment and the ICD- 11* New York, NY: Springer; 2012. p. 111-130.

12. World Health Organization. *ICD-10: International statistical classification of diseases and related health problems: 10th revision 2022*. Geneva, Switzerland: World Health Organization. (10/08/2022 tarihinde <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/282888955> adresinden ulaşılmıştır).
13. UNICEF. United Nations Children's fund, measuring and monitoring child protection systems: Proposed core indicators for the east asia and pacific region, Strengthening Child Protection Series No. 1. UNICEF EAPRO. Bangkok; 2012
14. UNICEF. Çocuklara kötü muamelelin önlenmesi: bu konuda harekete geçilmesine ve kanıt toplanmasına yönelik bir kılavuz. (20/08/2022 tarihinde https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_tur.pdf?sequence=21&isAllowed=y adresinden ulaşılmıştır).
15. American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 5th ed. Arlington: American Psychiatric Publishing; 2013.
16. Barnett D, Manly JT, Cicchetti D. Defining Child Maltreatment: The Interface Between Policy and Research. In: Cicchetti D, Toth SL (eds.) *Child Abuse, Child Development, and Social Policy*. Norwood: Ablex; 1993. p. 7–73.
17. Leeb RT, Paulozzi L, Melanson C, et al. *Child Maltreatment Surveillance: Uniform Definitions for Public Health and Recommended Data Elements, Version 1.0*. Atlanta (GA): Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control 2008. (10/08/2022 tarihinde <https://stacks.cdc.gov/view/cdc/11493> adresinden ulaşılmıştır).
18. English DJ, the LONGSCAN. Investigatorsmodified maltreatment classification system (MMCS). (20/08/2022 tarihinde <http://www.iprc.unc.edu/longscan/> adresinden ulaşılmıştır).
19. English DJ, Thompson R, Graham JC, et al. Toward a definition of neglect in young children. *Child Maltreatment*. 2005;10(2): 190-206. <https://doi.org/10.1177/1077559505275178>
20. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Ruh Sağlığı Dairesi Başkanlığı. İhmal İstismar. (10/08/2022 tarihinde <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/ruh-sagligi/ihmal-istismar.html> adresinden ulaşılmıştır).
21. CDC. Preventing Child Abuse and Neglect: A Technical Package for Policy, Norm, and Programmatic Activities 2016. (10.08.2022 tarihinde <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/can-prevention-technical-package.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
22. Öztürk A, Muhammet TAT. GÜVENDE: Çocuğu kötü muamelelin etkilerinden korumak için neler yapılabilir?. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*. 2021;2(4): 181-207. <https://doi.org/10.51503/gpd.971593>
23. Egbatan M. Hak temelli politik bir eylem biçimi olarak dava izleme. In: Kurtoğlu A (Ed.), *Hak Temelli İzleme ve Değerlendirme ve Toplumsal Cinsiyet Anaakımlaştırması* (s. Ankara: Ceid Yayınları; 2015; p. 129-156.
24. Fortson BL, Klevens J, Merrick MT, et al. Preventing child abuse and neglect: A technical package for policy, norm, and programmatic activities. (17/08/2022 tarihinde <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/can-prevention-technical-package.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
25. Tarantola D. Child maltreatment: Daunting and universally prevalent. *American Journal of Public Health*. 2018;108(9): 1119-1120. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2018.304637>
26. Hammond WR, Whitaker DJ, Lutzker JR, et al. Setting a violence prevention agenda at the centers for disease control and prevention. *Aggression and Violent Behavior*. 2006;11(2): 112–119. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2005.07.003>
27. Al Midfa A, Al Farsi B, Bakry, et al. Child maltreatment prevention readiness in the United Arab Emirates. *Children and Youth Services Review*. 2019;100: 70-75. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.02.023>
28. Millett LS. Outcomes from early child maltreatment prevention program in child protective services. *Children and Youth Services Review*. 2019;101: 329-340. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.04.009>

29. Reading R, Bissell S, Goldhagen J, et al. Promotion of children's rights and prevention of child maltreatment. *The Lancet*. 2009;373(9660): 332-343. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61709-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61709-2)
30. WHO. Report of the consultation on child abuse prevention. (15/08/2022 tarihinde <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900> adresinden ulaşılmıştır).
31. NICE. Child maltreatment: When to suspect maltreatment in under 18s. (15/08/2022 tarihinde <https://www.nice.org.uk/guidance/cg89/chapter/Introduction#> adresinden ulaşılmıştır).
32. Türk Ceza Kanunu. (10/08/2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
33. Fu H, Feng T, Qin J, et al. Reported prevalence of childhood maltreatment among Chinese college students: A systematic review and meta-analysis. *PLoS one*. 2018;13(10): doi:10.1371/journal.pone.0205808
34. World Health Organization. Child maltreatment 2018. (10/08/2022 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> adresinden ulaşılmıştır).
35. UNICEF. Children in danger: Act to end violence against children 2014. (10/08/2022 tarihinde https://www.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/Unicef_ChildreninDanger_ViolencereportW-2.pdf adresinden ulaşılmıştır).
36. U.S. Department of Health and Human Services. Child Maltreatment 2018. (10/08/2022 tarihinde <https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/documents/cb/cm2018.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
37. Department for Education. Children referred to and assessed by children's social services for the financial year ending March 2010. (25/08/2022 tarihinde <https://www.gov.uk/government/statistics/children-in-need-in-england-including-their-characteristics-and-further-information-on-children-who-were-the-subject-of-a-child-protection-plan-2009> adresinden ulaşılmıştır).
38. Moody G, Cannings-John R, Hood K, et al. Establishing the international prevalence of self-reported child maltreatment: a systematic review by maltreatment type and gender. *BMC Public Health*. 2018;18(1): 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-6044-y>
39. Oral ÜK, Engin P, Büyükyazıcı Z. Child abuse and domestic violence research in Turkey. UNICEF. 2010
40. Stoltenborgh M, Bakermans-Kranenburg MJ, Alink LR, et al. The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*. 2015;24(1): 37-50. <https://doi.org/10.1002/car.2353>
41. Hillis S, Mercy J, Amobi A, et al. Global prevalence of past-year violence against children: A systematic review and minimum estimates. *Pediatrics*. 2016;137(3): e20154079. <https://doi.org/10.1542/peds.2015-4079>
42. Gilbert R, Widom CS, Browne K, et al. Child Maltreatment 1: Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet*. 2009;373(9657):68– 81. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61706-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61706-7)
43. Radford L, Corral S, Bradley C, et al. Child abuse and neglect in the UK today 2011. (10/08/2022 tarihinde <https://learning.nspcc.org.uk/media/1042/child-abuse-neglect-uk-today-research-report.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
44. Davey L. Understanding message framing for effective policy communications. Children's safety network south to southwest webinar. (25/08/2022 tarihinde https://www.childrenssafety-network.org/sites/default/files/2015_2_25_SxSWTitleSlides.pdf adresinden ulaşılmıştır).
45. The International Society for the Prevention of Child Abuse & Neglect. (10/08/2022 tarihinde <https://www.ispcan.org/?v=402f03a963ba> adresinden ulaşılmıştır).
46. The American Professional Society on the Abuse of Children. (10/08/2022 tarihinde <https://www.apsac.org> adresinden ulaşılmıştır).
47. American Psychological Association. (10/08/2022 tarihinde <https://www.apa.org/> adresinden ulaşılmıştır).

48. Bikers Against Child Abuse* International. (25/08/2022 tarihinde <https://bacaworld.org> adresinden ulaşılmıştır).
49. Center for Violence and Injury Prevention. (25/08/2022 tarihinde <https://cvip.wustl.edu> adresinden ulaşılmıştır).
50. Chadwick Center. (20/08/2022 tarihinde <http://www.chadwickcenter.com> adresinden ulaşılmıştır).
51. Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği. (25/08/2022 tarihinde <http://www.cioder.org/> adresinden ulaşılmıştır).
52. Nirengi Derneği. (10/08/2022 tarihinde <https://www.nirengiderneği.org/tr/nirengidernek/> adresinden ulaşılmıştır).
53. Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı ile Mücadele Derneği. (10/08/2022 tarihinde <https://www.ucim.org.tr/> adresinden ulaşılmıştır).
54. UNICEF. (10/08/2022 tarihinde <https://www.unicef.org> adresinden ulaşılmıştır).
55. World Health Organization. (10/08/2022 tarihinde <https://www.who.int/about> adresinden ulaşılmıştır).
56. International Association of Forensic Nurses. (10/08/2022 tarihinde <https://www.forensicnurses.org/> adresinden ulaşılmıştır).
57. Child Welfare Information Gateway. (10/08/2022 tarihinde <https://www.childwelfare.gov/topics/preventing/prevention-programs/schoolbased/> adresinden ulaşılmıştır).
58. Bloch S, Leydon G. Conversation analysis and telephone helplines for health and illness: A narrative review. *Research on Language and Social Interaction*; 2019;52(3): 193-211. <https://doi.org/10.1080/08351813.2019.1631035>
59. Moestue H, Muggah R. Digitally enhanced child protection. (10/08/2022 tarihinde <https://igarape.org.br/wp-content/uploads/2014/11/Artigo-estrategico-10-Child-Protection-4.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
60. Council of Europe. Çocukların cinsel sömürü ve cinsel istismara karşı korunmasına ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi. (10/08/2022 tarihinde <https://rm.coe.int/prems-107219-tur-2576-lanzarote-convention-leaflet-a5-web/168098bd18> adresinden ulaşılmıştır).
61. May-Chahal, C., & Herczog, M. (2003). *Child sexual abuse in Europe*. Council of Europe.
62. Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (10/08/2022 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/alo-183-sosyal-destek/> adresinden ulaşılmıştır).
63. T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Online İhbar. (10/08/2022 tarihinde <https://www.egm.gov.tr/online-ihbar> adresinden ulaşılmıştır).
64. Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü Sağlık Hizmetleri Dairesi Başkanlığı. (10/08/2022 tarihinde <https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-43119/cocuk-izlem-merkezi-cim-listesi.html> adresinden ulaşılmıştır).
65. Cinsel İstismara Karşı Destek ve İhbar Hattı. (25/08/2022 tarihinde <https://bianet.org/biamag/cocuk/74958-cinsel-istismara-karsi-destek-ve-ihbar-hatti> adresinden ulaşılmıştır).
66. Nirengi Derneği Çocuk İstismarına Karşı Destek Hattı. (10/08/2022 tarihinde <https://www.nirengiderneği.org/tr/cocuk-istismarina-karsi-destek-hatti/> adresinden ulaşılmıştır).
67. Gençlik Destek Hattı. (10/08/2022 tarihinde <https://genclikdestekhatti.org.tr/> adresinden ulaşılmıştır).
68. Child Helpline International. (20/08/2022 tarihinde <https://childhelplineinternational.org/> adresinden ulaşılmıştır).
69. Cece Yara Foundation. (25/08/2022 tarihinde <https://ceceyara.org/> adresinden ulaşılmıştır).
70. Government of South Australia Department for Child Protection. *Report child abuse or neglect*. (10/08/2022 tarihinde <https://www.childprotection.sa.gov.au/reporting-child-abuse/report-child-abuse-or-neglect> adresinden ulaşılmıştır).
71. Rape&Sexual Abuse Support Centre. (10/08/2022 tarihinde www.rasasc.org.uk adresinden ulaşılmıştır).

72. The Association of Child Abuse Lawyers. (20/08/2022 tarihinde <https://childabuselawyers.com/> adresinden ulaşılmıştır).
73. RESPOND from hurting to healing. (10/08/2022 tarihinde www.respond.org.uk adresinden ulaşılmıştır).
74. Stop It Now!. (10/08/2022 tarihinde www.stopitnow.org.uk adresinden ulaşılmıştır).
75. NSPCC. (10/08/2022 tarihinde <https://www.nspcc.org.uk/keeping-children-safe/our-services/nspcc-helpline/> adresinden ulaşılmıştır).
76. Albania National Child Helping. (10/08/2022 tarihinde <https://www.globalgiving.org/projects/alo-116-albania-national-child-helpline/> adresinden ulaşılmıştır).
77. Sırbistan Ulusal Çocuk Hattı. (20/08/2022 tarihinde <http://nadel-decijalinija.org/> adresinden ulaşılmıştır).
78. Jordan: JRF 110 Helpline. (20/08/2022 tarihinde <https://childhelplineinternational.org/jordan-jrf-110-helpline/> adresinden ulaşılmıştır).
79. Mısır Çocuk Yardım Hattı. (20/08/2022 tarihinde <http://nccm.gov.eg/%d8%ae%d8%b7-%d9%86%d8%ac%d8%af%d8%a9-%d8%a7%d9%84%d8%b7%d9%81%d9%84/> adresinden ulaşılmıştır).
80. Cezayir Çocuk Yardım Hattı. (10/08/2022 tarihinde www.nada-dz.org adresinden ulaşılmıştır).
81. Empowering Children Foundation. (25/08/2022 tarihinde <https://116111.pl/napisz/> adresinden ulaşılmıştır).
82. Children Line Kenya. (20/08/2022 tarihinde <https://childlinekenya.co.ke/> adresinden ulaşılmıştır).
83. Ligne Verte 147. (25/08/2022 tarihinde <https://arozaza.mg/> adresinden ulaşılmıştır).
84. Allo Fanantenana Children Line (10/08/2022 tarihinde www.allo511.mg adresinden ulaşılmıştır).
85. Namibya Çocuk Hattı. (25/08/2022 tarihinde <http://www.lifelinechildline.org.na> adresinden ulaşılmıştır).
86. Uganda Çocuk Yardım Hattı. (10/08/2022 tarihinde <https://mglsd.go.ug/uganda-child-helpline-116-2/> adresinden ulaşılmıştır).
87. Paraguay Çocuk Yardım Hattı. (10/08/2022 tarihinde <https://juntasdenortearsur.com/listing/linea-147-fono-ayuda/> adresinden ulaşılmıştır).
88. Telefon pa Hubentud Aruba. (20/08/2022 tarihinde <https://131.aw/> adresinden ulaşılmıştır).
89. Kids Help Phone. (10/08/2022 tarihinde <https://kidshelpphone.ca/> adresinden ulaşılmıştır).
90. SAWA. (10/08/2022 tarihinde <https://sawa.ps/en/> adresinden ulaşılmıştır).
91. Child Line. (10/08/2022 tarihinde <https://www.childlineindia.org/a/about/childline-india> adresinden ulaşılmıştır).
92. Filipinler Çocuk Yardım Hattı. (10/08/2022 tarihinde [https://www.doj.gov.ph/child-protection-program.html#:~:text=Child%20Protection%20Program%20%3A%3A%20Department,8482%2C%20\(%2B632\)%20523%206826](https://www.doj.gov.ph/child-protection-program.html#:~:text=Child%20Protection%20Program%20%3A%3A%20Department,8482%2C%20(%2B632)%20523%206826) adresinden ulaşılmıştır).
93. Moon JW, Kim YG. Extending the TAM for a World-Wide-Web context. *Information & Management*. 2001;38(4): 217-230. [https://doi.org/10.1016/S0378-7206\(00\)00061-6](https://doi.org/10.1016/S0378-7206(00)00061-6)
94. Horsfall B, Bromfield L, McDonald M. Are social marketing campaigns effective in preventing child abuse and neglect?. (20/08/2022 tarihinde <https://aifs.gov.au/resources/policy-and-practice-papers/are-social-marketing-campaigns-effective-preventing-child> adresinden ulaşılmıştır).

95. Choudhury MM, Choudhury AM. Identification of the characteristics of e-commerce websites. *Webology*; 2010;7(1).
96. Gubbels J, van der Put CE, Stams GJJ, et al. Effective components of school-based prevention programs for child abuse: a meta-analytic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2021;24(3): 553-578. <https://doi.org/10.1007/s10567-021-00353-5>
97. Blakey JM, Thigpen JW. Play it safe!®: A school-based childhood physical and sexual abuse prevention program. *Journal of Adolescent and Family Health*; 2015;7(1): 5. <https://scholar.utc.edu/jafh/vol7/iss1/5>
98. Czerwinski F, Finne E, Alfes J, et al. Effectiveness of a school-based intervention to prevent child sexual abuse-Evaluation of the German IGEL program. *Child Abuse & Neglect*. 2018;86: 109-122.
99. Müller AR, Röder M, Fingerle M. Child sexual abuse prevention goes online: Introducing “Cool and Safe” and its effects. *Computers & Education*. 2014;78: 60-65. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.04.023>
100. Warraitch A, Amin R, Rashid A. Evaluation of a school-based sexual abuse prevention program for female children with intellectual disabilities in rural Pakistan-A feasibility study. *Applied Nursing Research*. 2021;57: 151391. <https://doi.org/10.1016/j.apnr.2020.151391>
101. Rispens J, Aleman A, Goudena PP. Prevention of child sexual abuse victimization: A meta-analysis of school programs. *Child Abuse & Neglect*. 1997;21(10): 975-987. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(97\)00058-6](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(97)00058-6)
102. Topping KJ, Barron IG. School-based child sexual abuse prevention programs: A review of effectiveness. *Review of Educational Research*. 2009;79(1): 431-463. <https://doi.org/10.3102/0034654308325582>
103. Walsh K, Zwi K, Woolfenden S, et al. School-based education programs for the prevention of child sexual abuse: A Cochrane systematic review and meta-analysis. *Research on Social Work Practice*. 2018;28(1): 33-55. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD004380.pub3>
104. Körner W, Bauer U, Kreuz I. *Prevention of sexual violence at the primary level Manual for teachers: The IGEL program* Beltz Juventa: 2016.
105. Morris MC, Kouros CD, Janecek K, et al. Community-level moderators of a school-based childhood sexual assault prevention program. *Child Abuse & Neglect*. 2017;63: 295-306. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.10.005>
106. Wurtele SK. Behavioral approaches to educating young children and their parents about child sexual abuse prevention. *The Journal of Behavior Analysis of Offender and Victim Treatment and Prevention*. 2008;1(1): 52-64. <https://doi.org/10.1037/h0100434>
107. Eradicating Child Sexual Abuse. Preventing child sexual abuse. (10/08/2022 tarihinde <https://ecsa.lucyfaithfull.org/body-safety-training> adresinden ulaşılmıştır).
108. Tutty LM. Child sexual abuse prevention programs: Evaluating who do you tell. *Child Abuse & Neglect*. 1997;21(9): 869-881. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(97\)00048-3](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(97)00048-3)